

СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА НЕОБСЛУЖВАНИТЕ КРЕДИТИ

Павел Табаков¹
e-mail: pavel.tabakov@unwe.bg

Резюме

Студията има за цел да представи съвременната научна постановка за необслужваните кредити през призмата на въведените след глобалната финансова и икономическа криза регламенти и насоки за управлението им от Европейската централна банка и Европейския банков орган. Представен е подходът за изготвяне на стратегия за управление на необслужваните експозиции и оперативен план за постигането на краткосрочни количествени цели. Разгледан е съвременният модел за управление на необслужваните кредити, включващ така наречените „три линии на защита“. Детайлно е описана класификацията на необслужваните кредити съгласно насоките на Европейския банков орган (ЕБО), реструктурирането и обезценката на кредитни експозиции. Описана е методологията за отчитане на финансовите активи приложени с въведения през 2018 г. Международен стандарт за финансово отчитане 9 – Финансови инструменти и основните критерии за прилагането на определението за неизпълнение от 2021 г. Разгледани са причините довели до фалити на големи банки в САЩ и Европа през 2023 г. Чрез сравнителен анализ е изследвана динамиката на необслужваните кредити в ЕС и България.

Ключови думи: банки, европейски, експозиции, кредити, необслужвани

JEL: F34, E58

Увод

Един от основните приоритети на Европейската централна банка (ЕЦБ) е да предотвратява появата на необслужвани кредити в европейската банкова система. Един кредит става необслужван, когато са налице признаци, че същият може да не бъде изплатен от кредитополучателя или са натрупани повече от 90 дни просрочие по договорените погасителни вноски (ЕЦБ, 2021). Банките следва да наблюдават на ежедневна база отпуснатите кредити и да идентифицират своевременно признаците за влошаване на даден кредит и да оценяват риска същият да се превърне в необслужван.

Колапсът на четвъртата по големина банка в САЩ – Lehman Brothers, както и други 24 банки (Казанджиева, 2017), и последвалата глобална фи-

¹ Докторант, катедра „МИО и бизнес“, факултет „Международна икономика и политика“, УНСС

нансова и икономическа криза предизвикаха огромен тряс в стабилността на банковата система в Европа. ГФК изведе на преден план слабостите и рисковете, на които са изложени европейските банки. Надзорните органи, създадени за защита на банковата система, издадоха редица политики и инструкции за затягане на съществуващите регулаторни рамки с цел постигане на пруденциална рамка, подобряване надзора на банковата система и устойчивостта на банковия сектор при бъдещи кризи.

Един от основните документи, регламентиращ управлението на необслужваните експозиции (НОЕ) са издадените от ЕЦБ през 2017 г. „Практически указания за банките относно необслужваните кредити“ (ЕЦБ, 2017), в които са развити идеите за изграждането на адекватна структура за управление на лошите кредити в банките, изготвянето на стратегия за управлението им и оперативен план за постигането на краткосрочни количествени цели.

Друг важен регламент, полагащ основите на съвременното управление на необслужваните кредити (НОК) са насоките на Европейския банков орган за управление на необслужвани и реструктурирани експозиции от 2018 г. (ЕБО, 2018). В същите е доразвита представената в указанията на ЕЦБ от предходната година рамка за управлението на НОЕ. Предложени са подходи за интегриране на стратегията за управление на НОК, дадени са насоки относно признаването и обезценката на необслужваните и реструктурирани кредити.

От изключително значение за съвременното отчитане на финансовите активи е приетият през 2018 г. Международен стандарт за финансово отчитане 9 – Финансови инструменти. Същият има за цел да приложи нова рамка за отчитането на финансовите инструменти, при която се изчислява очаквана загуба от обезценка на база потенциалния кредитен риск. В началото на 2021 г. стана задължително за прилагане от банките определението за неизпълнение (ЕБО, 2017), с което на практика се въведе нов подход при броене на дните просрочие по кредитните експозиции.

С техническите стандарти на ЕБО влезли в сила през 2023 г. (ЕВА, 2022) бяха зададени минимални изисквания за количество и качество на информацията, която следва да се предоставя на купувачите на вземания при портфейлни продажби на такива, добили широка популярност сред мерките за редуциране обема необслужвани експозиции през последното десетилетие.

Влошаването на качеството на банковите активи след ГФК, породило необходимост от изграждането на системи за ранно предупреждение, които да помогнат на кредитните институции по-надеждно да управляват кредитните си портфейли. На база редица фактори от платежното поведение на клиентите и информация от наличните публични регистри, банките разработват финансови модели обединени в една система, която издава предупре-

дителни сигнали за потенциално увеличение на кредитния риск при даден клиент или група клиенти със сходни характеристики.

Разрешаването на проблемите породени от кризата изисква незабавна и значима промяна в икономическата, финансовата, фискалната и монетарната политика на всички страни. Сред взетите мерки за справяне с кризата може да се открият стимулирането на частното потребление чрез намаляване данъчната тежест и повишаване на минималната работна заплата, въвеждане на плоски данъци и семейно данъчно облагане, повишаване обезщетенията за безработица, стартиране на финансирани от държавата проекти за повишаване на заетостта.

Стратегия за управление на необслужваните експозиции

Когато говорим за разрешаване на проблем от увеличаване обема на необслужваните кредити, идентифицирането на проблема е първата стъпка в този процес. Банките би трябвало прозрачно и надеждно да оценяват качеството на притежаваните от тях активи, и да заделят провизии за покриване на очакваните загуби. Надеждните прогнози за развитие на пазарите могат значително да спомогнат за възстановяване доверието в пазарните контрагенти, пострадали от увеличаване на НОЕ.

В тази връзка през октомври 2018 г. Европейският банков орган публикува „Насоки за управление на необслужвани и реструктурирани експозиции“ в съответствие с чл. 16 от Регламент (ЕС) № 1093/2010 (ЕБО, 2018). Същите имат за цел да предоставят ясна рамка за управлението на необслужваните експозиции в кредитните институции, в това число създаването на стратегия за тяхното намаляване и оперативен план за изпълнение на заложените цели. Насоките се прилагат във връзка с чл. 74 от Директива 2013/36/ЕС (ЕПС, 2013а), съгласно който банките следва да разполагат с надеждни правила за управление, с ясно изградена управленска структура, прозрачни и последователни нива на отговорност, ефективни процеси за установяване, мониторинг и управление на рисковете, на които е изложена дейността им.

Според указанията на ЕЦБ (ЕЦБ, 2017), всяка банка следва да разработи стратегия за ограничаване на необслужваните експозиции в портфейла си, очертаваща подхода и целите по отношение на ефективното управление за всеки приложим портфейл. По този начин кредитните институции ще оздравят по-бързо и ефективно влошените си кредитни портфейли, което ще рефлектира върху тяхната ликвидност и финансова стабилност.

За целите на разработването на ефективна стратегия за управление на необслужваните експозиции следва да се извърши оценка на влиянието на

различните фактори върху дейността на банковия сектор в страната, които условно могат да се разделят на:

- външни фактори:
 - анализ на макрорамката, в която функционира съответната кредитна институция – в т.ч. динамика на изменение на brutния вътрешен продукт; промени във вноса, износа и търговското салдо; заетост и безработица; спестявания и инвестиции, и други показатели;
 - прогнозни очаквания за развитието на местната икономика в краткосрочен и средносрочен план;
 - оценка на състоянието и развитието на банковия сектор, приложими и очаквани нови регулации в същия, законодателни промени и други.
- вътрешни фактори:
 - организационна структура на банката, в т.ч. изградени и функциониращи ли са звената от т. нар. „три линии на защита“ (ЕБО, 2018) и достатъчен ли е техният ресурс за ефективното управление и намаляване на необслужваните експозиции в съответната банка;
 - разработени и внедрени ли са съответните политики и други вътрешно нормативни за банката документи, регламентиращи взаимодействието между звената участващи в процеса на управление на необслужваните експозиции;
 - наличие на необходимите информационни системи за автоматизирано управление на необслужваните кредити, възможности за генериране на обобщена информация към всеки момент за състоянието на кредитните портфейли и динамиката на тяхното изменение в различни времеви интервали;
 - информираност на ръководните органи на банката (Управителен и Надзорен съвет) за състоянието на кредитните портфейли с оглед вземането на навременни решения за промяна на прилаганата политика за тяхното управление. Това включва периодично представяне на обобщена информация на мениджмънта на банката от звената от трите линии на защита – условно казано, това са звеното управляващо проблемните кредити, риск (кредитен контрол) и вътрешен одит.

Така изградената, при съблюдаване на гореизложените външни и вътрешни фактори, стратегия за намаляване на необслужваните експозиции, следва да се прилага в унисон с действащите вътрешнобанкови инструкции и процедури за работа с оглед да се максимизира ефекта от нейното изпълнение като основен фактор за финансовата стабилност на банката.

Цели на оперативния план

Стратегията за намаляване на необслужваните експозиции съдържа краткосрочни количествени цели, които намират израз в разработването на така наречения „оперативен план“. При разработването на оперативния план количествените цели, които се залагат, следва да се разглеждат по:

- видове портфейли – обичайно се разграничават корпоративен и ритейл (банкиране на дребно) портфейл, като някои банки прилагат допълнително разделяне на обезпечен и необезпечен портфейл, съдебен и несъдебен и др.;
- срокове за постигане на целите – оперативният план се разработва на база историческа информация и включва между 12 и 36 месеца бъдещ период с конкретно заложили обеми за всяка една година. Изпълнението на плана се анализира и актуализира на годишна база, освен ако резки промени в икономическата обстановка или други форсмажорни обстоятелства не налагат по-честа актуализация (като например пандемията от Covid-19, войната в Украйна и произтичащите от нея геополитически и икономически последици и т.н.);
- подходи за намаляване на необслужваните експозиции, в т.ч.:
 - програми за оздравяване – обичайно такива програми се разработват за ритейл продукти (кредитни карти, потребителски и ипотечни кредити), като имат за цел прилагането на предварително дефинирани облекчителни условия за обслужването на съответния кредит в зависимост от неговия тип, наличието на обезпечение, поредността на реструктурирането и други фактори;
 - съдебно събиране на вземания – прилага се при невъзможност на кредитополучателя да обслужва текущите погасявания по кредитната си експозиция и изчерпване на опциите за реструктуриране на остатъчния дълг по същата, достигане на определен брой дни просрочие или сбъдването на други неблагоприятни за кредитора условия, предвидени в кредитната му политика (като например вхвърляне на молба за търговската несъстоятелност на кредитополучателя от друг кредитор, продажба на обезпечение без предварителното съгласие на кредитора, отнемане на лиценз за основната дейност на кредитополучателя и други);
 - продажби на портфейли от вземания (цесия) – ефективно намаление на обема на необслужваните експозиции, подход добил широка популярност през последното десетилетие. При него настоящият кредитор (цедент) продава на определена цена вземанията си по договори за кредит (заедно с произтичащите от тях права и задължения) на трето лице – цесионер;

- замяна на дълг срещу собственост, дълг срещу активи и други;
- отговорни за изпълнението на целите звена – за изпълнението на стратегията за намаляване на необслужваните експозиции и оперативния план от важно значение е правилното дефиниране на ролите, задаването на екипни и индивидуални цели на различните звена, които участват в цялостния процес.

Три линии на защита

Ръководните органи на банките следва да осигурят ефективна рамка за управление на НОК. Същата включва създаването на отговорни звена и ефикасни процеси за вътрешен мониторинг и контрол върху кредитния портфейл, с оглед да се осигури съответствие между стратегията за НОЕ и оперативния план, от една страна, както и между цялостната бизнес концепция и рисковия апетит, от друга страна.

Функциите на звената по вътрешен контрол на кредитния портфейл на банките включват периодичното изготвяне на доклади до висшия мениджмънт за състоянието и динамиката на изменение на кредитния портфейл. Предоставяната обобщена информация включва обичайно и данни за относимите рискове, оценка на тяхното въздействие, препоръки какви мерки да бъдат взети за ограничаване на тяхното влияние върху активите и ликвидността на банката (ЕБО, 2021) .

Рамката на звената по вътрешен контрол следва да разполага със споменатите вече по-горе три линии на защита, съгласно насоките на ЕБО за вътрешно управление. Първата линия на защита включва прилагането на адекватни механизми за контрол в оперативната дейност по събирането на необслужвани експозиции. За тази цел се разработват и прилагат политики и процедури за събирането на необслужвани кредити, които интегрират законовите изисквания и функциите на ангажираните в процеса звена. В много банки са внедрени допълнителни периферни системи за управлението на НОК, които значително облекчават процеса по обслужване на проблемния кредитен портфейл, съдържат консистентна информация и документация на ниво сделка, а също така позволяват генерирането на обобщени предефинирани справки и репорти за мениджърски цели.

Звената от втората линия на защита са отговорни за осъществяването на непрекъснат контрол върху управлението на необслужваните експозиции, измерването на свързаните с тях рискове, включително влиянието им върху капиталовата адекватност на банката. Дейностите на звената по управление на риска включват още преглед на резултатите на въведения оперативен модел за събиране на необслужвани експозиции, възлагане на дейности по управлението на НОК на външни контрагенти (за събиране на просрочени

суми по телефона или посещения на място, адвокатски кантори за водене на съдебни спорове с длъжници, компании за изземване на активи, финансирани по договори за оперативен и финансов лизинг и др.), разработване на програми за реструктуриране на кредити по различните сегменти, както и синхронизиране на процедурите за събиране на кредити с другите политики и процедури на банката.

Третата линия на защита е независимото звено за вътрешен одит. Същото следва да провежда периодични проверки на ефективността на процеса по управление на необслужвани експозиции. Проверките обхващат, от една страна, дейностите на звената натоварени с прякото управление на НОК, и от друга – наличните системни данни за същите. На база констатирани слабости в процеса по събиране на НОЕ, звеното за вътрешен одит може да отпрати препоръки за промени в съществуващи политики и процедури, промяна и оптимизиране на процеси, доработки в ползваните информационни системи и т.н. Обичайно препоръките имат краен срок за изпълнение, след което се извършва проверка на изпълнението и последващ мониторинг на приложените промени.

Трите линии на защита в банковия сектор и техните основни функции са представени схематично на фигура 1.

Източник: Разработено от автора

Фигура 1: Три линии на защита

Класификация на необслужваните експозиции съгласно насоките на Европейския банков орган

Класификацията на необслужваните експозиции съгласно насоките на ЕБО е въведена чрез техническите стандарти за надзорно отчитане на реструктурирани и необслужвани експозиции (ЕВА, 2014), съгласно член 99, параграф 4 от Регламент (ЕС) № 575/2013 (ЕПС, 2013b). Стандартите включват определения за реструктурирани и необслужвани кредити, критерии за реструктуриране и пробационни периоди за връщане в редовност.

Предложените в техническите стандарти за изпълнение (ТСИ) дефиниции за реструктурирани и необслужвани експозиции се прилагат за всички заеми и дългови ценни книжа в баланса на банките. Тези дефиниции предоставят общи критерии за идентифициране на мерки по реструктуриране на кредитите и спомагат за постигането на по-хармонизиран поглед върху качеството на активите на банките в Европейския съюз (ЕС).

Притесненията на ЕБО относно качеството на данните предоставяни чрез финансовите отчети на банките до голяма степен се разрешават с въвеждането на общи дефиниции за реструктурирани и необслужвани кредити. В допълнение към общите дефиниции са добавени и специални шаблони за попълване на надзорна отчетност от банките на тримесечна база, които дават възможност на надзорните органи да оценят дела на реструктурираните кредити и техния ефект върху качеството на активите на отделните банки и потенциалните загуби от обезценки.

Съгласно насоките на ЕБО, всеки кредит е Красифициран в една от следните групи:

- обслужвани експозиции (performing exposures);
- обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране (performing forborne exposures);
- обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране – оздравени необслужвани експозиции (performing forborne – cured non-performing exposures);
- необслужвани експозиции (non-performing exposures);
- необслужвани експозиции с мерки за реструктуриране (non-performing forborne exposures).

Като **обслужвани експозиции** се Красифицират всички новоотпуснати и редовно обслужвани кредити с изключение на кредити, представляващи закупени или създадени активи с кредитна обезценка (т. нар. „РОСИ” – purchased or originated credit-impaired financial asset). Прекласификацията на обслужвани експозиции като обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране се извършва в случай на приложени мерки по реструктуриране различни от принудително реструктуриране (ЕБО, 2017), за каквито се

считат реструктурирания, при които кредитната експозиция на клиент във финансово затруднение в резултат от приложените мерки води до намаляване на финансовото задължение с повече от 1%. При прилагането на мерки по принудително реструктуриране обслужваните експозиции се прекласифицират в необслужвани експозиции с мерки за реструктуриране.

Най-нежеланото от банките прекласифициране на обслужвани експозиции е в необслужвани, което се случва при предвидените случаи на неизпълнение, в това число:

- автоматични критерии за неизпълнение – същите се наблюдават на ежедневна база от основната счетоводна система на банките и не изискват действие от страна на контролните звена за управление на риска за разпознаване на неизпълнение. Като автоматични критерии за неизпълнение се разглеждат:
 - натрупани повече от 90 дни просрочие по договорените погасителни вноски;
 - кредитът е класифициран като необслужван с мерки за реструктуриране и е в пробационен период;
 - предприети съдебни действия;
 - приложени мерки по реструктуриране за трети или повече пъти.
- неавтоматични критерии за неизпълнение (изискващи човешка намеса) – същите се прилагат на база периодична проверка от звената по контрол на риска и представляват ръчно отбелязване в основната счетоводна система на кредити, при които:
 - кредитополучателят е починал;
 - загуба на работа;
 - лоша кредитна история;
 - висока кредитна задлъжнялост;
 - случай на измама;
 - отнемане на лиценз;
 - висящо производство по несъстоятелност или ликвидация;
 - принудително изпълнение съгласно действащото в страната законодателство и др.

Банките прилагат допълнителни критерии за неизпълнение, на база които кредитните експозиции могат да бъдат прекласифицирани в необслужвани. Същите се основават на така наречената „вероятност от неплащане“ (ЕЦБ, 2017) и в тях са включени следните критерии:

- предсрочна изискуемост на остатъчния дълг по кредита;
- банката е пристъпила към изпълнение на обезпечението по кредита;
- реструктуриране с опрощаване на част от дълга по кредитната експозиция;

- удължаване срока на кредита отвъд икономическия живот на проекта;
- загуба на основен пазар за дейността на кредитополучателя;
- налице са основателни опасения за способността на клиента в бъдеще да генерира достатъчни парични потоци за обслужване на вноските по кредита;
- нарушени на клаузи по договора за кредит и др.

Обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране са обслужвани кредити с извършено реструктуриране на остатъчният дълг. Същите преминават в статус обслужвани експозиции след изтичането на 24-месечен пробационен период, в който не са допускани нови просрочия, спазвани са всички условия по споразумението за реструктуриране и не са възникнали случаи на неизпълнение или вероятност от неплащане.

Обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране се прекласифицират в необслужвани експозиции с мерки за реструктуриране в случай, че е възникнал някой от посочените по-горе автоматични или неавтоматични критерии за неизпълнение или са приложени мерки по принудително реструктуриране. При стартиране на действия по съдебно събиране на обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране, същите следва да се прекласифицират в необслужвани експозиции.

Обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране – оздравени необслужвани експозиции (ОЕМПОНЕ) са кредити, които успешно са преминали през 12-месечен пробационен период след класифицирането им като необслужвани експозиции и не са допускани нарушения на клаузи по споразумението за реструктуриране. Същите се прекласифицират в обслужвани експозиции след изтичането на 24-месечен пробационен период, в който не са допускани нови просрочия, и са спазвани действащите условия по кредита.

ОЕМПОНЕ следва да бъдат прекласифицирани в необслужвани при стартирането на съдебни действия за събиране на остатъчния дълг по кредита.

Последната възможна прекласификация на ОЕМПОНЕ е в необслужвани експозиции с мерки за реструктуриране. Същата се извършва на база възникнало просрочие на вноски по действащия погасителен план с повече от 30 дни, влизане в сила на нови мерки за реструктуриране, възникването на автоматичен или неавтоматичен критерий за неизпълнение или принудително реструктуриране.

Необслужваните експозиции са кредити, при които е налице събден критерий за автоматично или неавтоматично неизпълнение. Когато се приложат мерки за модифициране на действащите условия по необслужвани кредити, включително принудително реструктуриране, същите се прекла-

сифицират в необслужвани експозиции с мерки за реструктуриране. Необслужваните експозиции могат да се върнат в редовен статус ако съответният критерий за прекласификацията им вече не е налице и е изтекъл 3-месечен пробационен период.

Необслужваните експозиции с мерки за реструктуриране са всички кредити, при които са:

- налице мерки по принудително реструктуриране;
- реструктурирани, но е възникнало ново неизпълнение;
- приложени мерки по ново реструктуриране и са със статус необслужвани експозиции или обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране – оздравени необслужвани експозиции;
- налице повече от 30 дни просрочие по вноските и са със статус обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране – оздравени необслужвани експозиции.

Необслужваните експозиции с мерки за реструктуриране се прекласифицират в обслужвани експозиции с мерки за реструктуриране – оздравени необслужвани експозиции при изтичането на 12-месечен пробационен период, в който всички условия по кредита са спазвани. Същите могат да преминат в статус необслужвани експозиции в случай, че са предприети действия по съдебното събиране на дълга.

Реструктуриране на кредитни експозиции

Прилагането на мерки по реструктуриране (ЕС, 2014) следва да има за цел връщането на кредитополучателя в състояние позволяващо му редовното обслужване на плащанията по кредитната му експозиция. При вземането на решение какви мерки по реструктуриране да се приложат, кредитните институции се водят от интересите на клиентите при спазване на приложимото законодателство за защита на потребителите включително и предвидените в чл. 28 от Директива 2014/17 (ЕПС, 2014) относно просрочените задължения и реализацията на обезпечения.

Промени в договорните условия по кредитни експозиции могат да възникнат поради различни фактори, като промени в пазарните условия, задържане на клиенти и други фактори, както и поради потенциалното влошаване на финансовото състояние на кредитополучателите. Макроикономическата обстановка в страната налага банките да използват редица варианти за реструктуриране на експозициите, за да се подобрят управлението на клиентските взаимоотношения и ефективността на процесите по събираемост, да се увеличи възвръщаемостта на паричните потоци и да се намалят загубите от различните видове кредитни портфейли.

Практиките за реструктуриране, в съответствие с указанията на въведените технически стандарти на Европейския банков орган (ЕВА, 2014) се прилагат само в случаите, когато договорните плащания са били променени, когато кредитополучателят е считан за неспособен да отговори на съществуващите договорни условия поради очевидни финансови затруднения, а банките предоставят по-изгодни такива, които нямаше да бъдат разглеждани и предложени, ако кредитополучателят не изпитваше финансови затруднения.

Обичайно банките извършват модификации на договорните условия, които класифицират като предоговаряния и реструктурирания. Предоговарянията представляват несъществени промени в договора за кредит, продиктувани обикновено от промени в пазарните условия (Lehmann, 2017). Такива могат да бъдат несъществена промяна в лихвения процент по сделката или смяна на базовия лихвен процент, които промени не са съществени, за да бъдат третираны като загуба на договорните права върху паричните потоци на оригиналната кредитна експозиция, тъй като рисковият профил на кредита не се променя.

Промените в обезпеченията по кредита обикновено също не се разглеждат като изтичане на парични потоци по кредитна експозиция. Например добавянето на обезпечения, възникнали в резултат на промени в пазарни оценки или събития, които засягат кредитния риск на кредитополучателя, не се считат за съществени промени, тъй като обикновено служат като компенсация за банките за потенциално растящия кредитен риск и поради това не променят значително рисковия профил на кредита.

Други промени в условията по кредита, като удължаване на неговия срок и капитализиране на начислени суми, също не се считат за съществени, за да бъдат отчитани като реструктуриране на експозицията, тъй като не водят до съществена промяна в риска по кредитната сделка.

Прилагането на мерки по реструктуриране на кредитната експозиция представлява предоставяне на отстъпки на кредитополучател, който изпитва или предстои да изпадне във финансови затруднения при изпълнението на договорните си задължения. Банките разглеждат редица качествени критерии, като показатели за определяне на значими модификации на договорните условия, които може да доведат до значителна промяна в рисковия профил на кредитната експозиция, подлежаща на модификация.

Един от тези качествени критерии, считани за прилагане на мерки по реструктуриране, е промяна във вида на оригиналната валута, в която е отпуснат кредита. С изключение на валутите с фиксиран курс, промяната се счита за достатъчно значима, за да покаже изтичане на договорните права за паричните потоци от оригиналната кредитна експозиция, тъй като същест-

вено влияе на рисковия профил на кредитната експозиция, подлежаща на модификация.

Друга модификация считаната от банките за мярка за реструктуриране, е смяната на кредитополучателя по кредитната експозиция. Обичайно банките считат, че тази промяна в съществена степен влияе на рисковия профил на кредитната експозиция и нейното ценообразуване. Въпреки това следва да се отбележи, че промяната в кредитополучателя следва да бъде значителна, за да се класифицира като съществена. Например в някои случаи промяната на кредитополучателя в рамките на същата икономическа група може да не се квалифицира за съществена модификация, особено в случаи, където рискът е определен на основата на икономическата група и като такава е взета предвид при ценообразуването на кредита в началната му фаза.

Промяната в лихвения процент освен несъществена модификация, смятана за предоговаряне на кредита, може да бъде и съществена такава, т.е. за приложена мярка по реструктуриране. Това става в случаите, когато например се преминава от фиксиран към плаващ лихвен процент или обратно, както и при значителни намаления или увеличения на лихвения процент, за да се отразят текущите пазарни условия. Банките считат такива модификации за достатъчно значими, тъй като те могат да повлияят както на рисковия профил на експозицията, така и на променливостта на паричните потоци. Въпреки това, оценката следва да зависи от конкретните обстоятелства, присъстващи в момента на модификацията като фактори, взети предвид за да се направи обоснован извод за оставащият срок на кредита, за да се оцени ефектът от промяната от фиксиран към плаващ лихвен процент или обратно – върху променливостта на бъдещите парични потоци и икономическата среда, в която банките функционират.

Друг качествен критерий, считан за приложена мярка за реструктуриране на кредитната експозиция, е промяната във вида на кредитния продукт, в т.ч. консолидиране на две или повече експозиции в нов продукт тип, различен от първоначалния, съгласно сключения договор за кредит. Този вид модификации включват преобразуване на револвиращи кредити в срочни такива и обратното, както и консолидиране на две или повече кредитни експозиции от различни типове продукти в един кредит, например кредитна карта и срочен кредит в нов срочен кредит и други.

Извършването на модификация на кредитно задължение с опция за конвертирането на дълга в дялови инструменти също се счита за съществена промяна в договорните условия, водещи до прилагане на мярка по реструктуриране. Банките считат, че такива модификации могат да повлияят значително върху ревизираните парични потоци на новия кредит, тъй като

дългът може да бъде преобразуван в определени дялови инструменти, чиято цена е волатилна.

Банките може да предлагат модификации, които включват и други специални функции, като механизми за споделяне на печалба, които могат да повлияят значително върху очакваните парични потоци на кредитната експозиция. Тези функции се предоставят предимно при корпоративни кредитни сделки, където се извършва индивидуална оценка за всеки конкретен случай на прилагане на мерки по реструктуриране.

Модификациите, прилагани по кредитни експозиции, са разглеждани от банките освен като съществени и несъществени, т.е. като водещи до прилагане на мерки по реструктуриране и предоговаряния на условията по договора за кредит, и като краткосрочни и дългосрочни. За краткосрочни се приемат модификации със срок до две години, в това число:

- промяна в погасителния план с въвеждане на еднократно плащане, без удължаване срока на кредита и промяна на датите за плащане на лихвите;
- гратисен период по главницата на кредита със срок до две години;
- намаляване размера на вноските по кредита за срок до две години, в който срок кредитополучателят да успее да възстанови паричните си потоци, така че след изтичане на срока да успява да обслужва без забава увеличения размер на вноските по кредита;
- отлагане плащането на просрочени вноски и лихви със срок за погасяването им до две години.

Прилаганите от банките дългосрочни модификации по кредитни експозиции включват:

- удължаване срока на издължаване на кредита с повече от две години;
- рефинансиране на съществуващ дълг с нов кредит;
- гратисен период по главницата за срок над две години;
- частично преобразуване на дълг в дялови или дялови инструменти;
- преобразуване на дълг в продажба и обратен лизинг;
- намаляване размера на лихвите за срок над две години;
- сключване на споразумение за изчакване между основните кредитори (standstill agreement). Това се прилага в случаите, когато длъжникът има значителни задължения към други кредитори. В такъв случай преговорите и структурирането на споразумението за изчакване трябва да бъдат възложени на реномиран финансов консултант и специализирани правни съветници, които да структурират бизнес план, да въведат адекватно финансово управление и механизми за наблюдение, и да предоставят честа обратна връзка на кредиторите;
- пълно или частично опрощаване на дълга по кредита.

Обезценка на кредити

Банките следва да изчисляват загуби за необслужвани и реструктурирани експозиции, които са обект на обезценка съгласно насоките на ЕБО относно практиките за управление на кредитния риск и отчитането на очаквани кредитни загуби (ЕБО, 2018).

При изменение на договорните условия на дадено кредитно споразумение следва да се направи оценка на това дали изменението на договорните условия е съществено, за да се направи заключение дали промяната отговаря на изискванията за отписване на първоначалния инструмент и признаването на нов въз основа на променените договорни условия. Банките извършват оценка на отписването, като следват определени принципи по отношение на последователен набор от критерии за отписване на експозициите без мерки за реструктуриране и експозициите с мерки за реструктуриране, въпреки че поради различното естество и цели на видовете приложени модификации, оценката се извършва поотделно за тези експозиции. На практика, за експозициите с мерки за реструктуриране оценката се извършва на база продукт за реструктуриране, докато за продуктите без мерки за реструктуриране – на база кредитна сделка.

Когато има отписване, новата кредитна експозиция първоначално се записва по справедлива стойност и разликата с нетната балансова стойност на старата се записва в отчета за приходи и разходи като печалба или загуба от отписване. Модификациите също водят до печалба или загуба, когато има разлика в настоящата стойност на оставащите парични потоци и брутната балансова стойност преди модификацията. В такива случаи първоначалната дата на признаване остава същата като преди събитието на промяна (т.е. датата на модификацията не влияе върху датата на първоначалното признаване) за целите на прилагане на изискванията за обезценка към модифицираната кредитна експозиция.

Банките разграничават кредитните експозиции в три фази в зависимост от срока, в който се очаква да възникне очакваната кредитна загуба (ЕБО, 2017). За целите на тази оценка се използва комбинация от количествени и качествени критерии, на база на които се прави анализ за изменението на остатъчната кумулативна вероятност за неизпълнение спрямо момента на възникване на същото, като се отчитат също скорошни мерки по реструктуриране и дни просрочие по кредитната експозиция.

Измерването на очакваната кредитна загуба (expected credit loss – ECL), се дефинира като вероятностно претеглена оценка на кредитните загуби, които дадена банка би очаквала да претърпи през периода, в който е изложена на кредитен риск от кредитна експозиция. Кредитна загуба се определя като разликата между паричните потоци, които се дължат на банката

в съответствие с договорните условия на кредитна експозиция, и паричните потоци, които банката очаква да получи, дисконтирани с първоначалния ефективен лихвен процент на същата експозиция.

Обичайно банките прилагат три макроикономически сценария – реалистичен, песимистичен и оптимистичен, за целите на измерването на очакваната кредитна загуба по начин, който отразява безпристрастен и вероятно претеглен резултат. Сценариите се отразяват в рисковите параметри, като към всеки вид сценарий се асоциират тегла, които представляват вероятността за възникване за всеки от тези сценарии.

Банките сегментират кредитните си експозиции въз основа на общи характеристики за кредитен риск за целите на оценяване на значително увеличение на кредитния риск и измерване на обезценка за загуби по кредити на колективна основа. Различните сегменти имат за цел да групират кредитните експозиции в хомогенни групи по отношение на очакваните вероятност от неизпълнение (probability of default – PD) и коефициент на възстановяване в случай на неизпълнение. За идентифициране на финансово значимите кредитни експозиции, общата експозиция на кредитополучател или група кредитополучатели се сравнява с редица критерии, приети от банките за различните типове кредитни експозиции, с оглед да се идентифицират онези кредитополучатели, за които се прави индивидуална оценка.

Общите характеристики на кредитния риск, използвани за сегментиране на кредитните експозиции, обичайно включват:

- тип на портфейла – разграничат се два основни портфейла – ритейл и корпоративен;
- вид на кредитния инструмент – в т.ч. потребителски, ипотечни, кредити на малки и средни предприятия и на корпоративни клиенти;
- кредитен рейтинг на клиента;
- кредитна история на клиента в банката;
- оставащ срок до падежа на съответния кредитен инструмент.

От своя страна, кредитите от сегмент банкиране на дребно се подразделят на потребителски и кредитни карти, ипотечни кредити и кредити на малки фирми. На практика, тази сегментация показва разпределението на кредитите от един и същ сегмент с различно ниво на кредитен риск. За разлика от ритейл продуктите, корпоративните кредити са сегментирани само в зависимост от размера на компанията на средни и големи корпоративни клиенти.

При първоначалното сегментиране на кредитните експозиции, същите се разпределят в групи въз основа на общи характеристики на кредитния риск. Обичайна практика е банките да преразглеждат групирането на кредитните си експозиции поне веднъж годишно, за да се гарантира, че групите остават хомогенни по отношение на общите характеристики на кредитния риск.

За целите на обезценката на кредитните си експозиции банките следва да заделят достатъчно провизии и да поддържат капиталови буфери, от които да донабират необходимите им провизии при влошаване на макроикономическите фактори и повишаване нивата на кредитен риск. Освен достатъчни по размер, провизиите по кредитните експозиции следва да се начисляват и своевременно, като за целта се въвежда провизионен календар, който играе ролята на предпазен механизъм срещу недостатъчното покритие с провизии. Този механизъм допринася за това, от една страна, да се осигури необходимата финансова стабилност на банките срещу загубите от обезценка на кредитни експозиции, а от друга – да ги предпази от влошаване на капиталовата им адекватност.

Въвеждане на Международен стандарт за финансово отчитане 9 – Финансови инструменти

Международният стандарт за финансово отчитане 9 – Финансови инструменти е обнародван от Съвета по международни счетоводни стандарти през 2018 г., като замени съществуващия дотогава Международен стандарт за финансово отчитане (МСФО) 39 – Финансови инструменти: признаване и оценяване. МСФО 9 има за цел да регламентира отчитането на финансовите инструменти, обезценката на финансови активи и хеджирането на парични потоци и инструменти.

Необходимостта от промяна в счетоводните стандарти за отчитане на финансови инструменти датира от повече от десетилетие. Съветът по международни счетоводни стандарти (СМСС) и Съветът за стандарти за финансово счетоводство (който обнародва счетоводни стандарти в САЩ) публикуваха съвместен документ през 2008 г., в който беше предложено отчитането на всички финансови инструменти по конкретна стойност, чиято промяна да се отразява във финансовия резултат като печалба или загуба. Търсената промяна беше продиктувана от ГФК, в която ясно се откри една съществена черта на съществуващите до момента стандарти за оценка на финансови инструменти, а именно закъснялото признаване на загуби от обезценка на кредити и други финансови инструменти.

СМСС и Съветът за стандарти за финансово счетоводство (ССФС) възприеха различни подходи за разработване на стандарта за финансови инструменти. СМСС възприе поетапното въвеждане на всеки един компонент поотделно. Така през 2009 г. публикува първата част, която обхваща класификацията и оценката на финансовите активи, а през 2010 г. – класификацията и оценката на финансовите пасиви, аспекти относно използването на справедлива стойност и разклоняващи се деривати. От своя страна, ССФС

опита да разработи всеобхватен стандарт, който да дефинира класифицирането, отчитането, обезценките и хеджирането на финансовите инструменти.

Преходът към новия стандарт за отчитане на финансовите инструменти оказва влияние върху финансовата отчетност на банките и драстичното увеличение на провизиите. МСФО 9 включва модел на тристепенна обезценка на кредитните експозиции, в зависимост от влошаването на кредитните експозиции. Един от най-важните аспекти на стандарта е новият подход за изчисляване на провизиите за обезценка, дефиниран като очаквана загуба от обезценка, който замени подхода на понесените загуби от МСФО 39 (Picker, 2016).

В хода на внедряване на новия МСФО, кредитните институции преминаха през етап на детайлен анализ и оценка на въздействието между текущо прилаганата счетоводна политика и новите изисквания на стандарта. Създадена беше методология за разработване и калибриране на финансови модели за вероятност от неизпълнение и очакваната кредитна загуба за всички видове активи на банките, модели за изчисляване на вероятност от неизпълнение за целия срок на договора и приложни модели за макроикономическите ефекти върху PD и ECL (Prorokowski, 2019).

За целите на въвеждането на МСФО 9 в банките беше необходимо всяка една от тях да направи задълбочен анализ на неизпълнението на новите изисквания, залегнали в стандарта, спрямо приложимите към онзи момент вътрешно-нормативни процедури. След това бяха начертани мерки за промяна в счетоводната политика, в т.ч. промяна в класификацията на финансовите активи, както и бяха разработени модели за изчисляване на тяхната обезценка.

За разлика от МСФО 39, който предвиждаше последващо признаване на загуба от обезценка, то при МСФО 9 изчисляването на обезценката се извършва предварително, като се вземат предвид множество критерии базирани на различни икономически и рискови променливи. МСФО 9 предоставя резултат претеглен спрямо вероятността, който отразява стойността на парите във времето и възможно най-надеждната налична информация за икономическата конюнктура към датата на отчитане.

Емпиричните изследвания на редица икономисти в европейски банки затвърждават аргумента, че по-строгите правила при отчитане на провизиите за загуби от обезценка по кредити са допринесли за намаляването на процикличността, ограничили са манипулирането на финансовите резултати от дейността на кредитните институции, и са от ключово значение за избягването на бъдещи кризи в сектора (Ozili, 2017).

МСФО 9 адресира адекватно проблемите, възникнали в резултат от преходния стандарт. Съгласно новата счетоводна практика всички експозиции

се считат за източник на бъдещ кредитен риск (Gebhardt, 2011), който следва да се отчита от първия ден на тяхното признаване. Съществува силна връзка между вероятността от неизпълнение и макроикономическите фактори като темпове на растеж, инфлация, лихвени проценти, безработица, различни пазарни показатели и като цяло икономическата ситуация в дадена страна. Въвеждането на новите по-строги критерии за оценяване на необходимостта от обезценка на кредитните портфейли на банките чрез МСФО 9, води до моментален ефект, изразяващ се в ръст в провизиите в кредитните институции със средно 12% и повишени очаквания за загубите от обезценка в бъдеще.

Банките следва да изчисляват очаквани загуби по кредитни експозиции към всяка отчетна дата. Оценката на очакваната загуба на практика представлява потенциалния кредитен риск и при новия стандарт се изчислява преди действителното събитие да стане реално.

Обезценката на финансовия инструмент се определя като очаквана загуба в договорените парични потоци през част или целия му остатъчен живот и се оценява в три етапа. Критерий за преминаването от един етап (stage) в друг е индикацията за значителна промяна в кредитния риск от датата на първоначалното признаване на инструмента.

В етап (stage) 1 са включени всички финансови инструменти, чийто кредитен риск не се е променил от началната дата към датата на отчета. Очакваната загуба се изчислява от първия ден, като се взема предвид вероятността от неизпълнение за следващите 12 месеца от датата на отчета, докато приходите от лихви се изчисляват по брутната балансова стойност на актива.

Характерно за етап (stage) 2 е включването на необезценени финансови инструменти с влошен кредитен риск от датата на първоначалното им признаване, но без настъпило неизпълнение или невъзможност за връщане на кредита. Експозициите в етап 2 са с просрочие по кредитните вноски над 30 дни, за които има индикации за влошаване в платежоспособността на кредитополучателя. Подходът за тяхната обезценка се основава на всички потенциални събития за неизпълнение, които могат да възникнат до края на живота на инструмента (lifetime expected credit loss – lifetime ECL) и приходите от лихви, които ще се получат на база брутната му балансова стойност.

В етап (stage) 3 попадат експозиции, които към отчетната дата са класифицирани като необслужвани – с натрупани просрочия повече от 90 дни, съществува вероятност от неплащане на дълга, предприети са съдебни действия за неговото събиране, приложени мерки по реструктуриране три или повече пъти, възникнал автоматичен или неавтоматичен критерий за неизпълнение или е извършено принудително реструктуриране. Подходът за обезценка на експозициите от етап 3 е същият като при етап 2 – на базата

на lifetime ECL, докато приходите от лихви се основават на нетната балансова стойност на експозицията.

Определянето на очакваната кредитна загуба по експозициите и приходите от лихви е представено схематично на фигура 2.

Източник: Разработено от автора

Фигура 2: Очаквана кредитна загуба

Обичайно кредитите попадащи в етап 1 и 2 се оценяват на колективна основа, а тези от етап 3 – на индивидуална основа, като за тях е характерно въвеждането на прагове на същественост по отделните видове продукти. Експозициите от етап 3 под съответния праг на същественост също се оценяват на колективна база.

Преструктурираните експозиции от етап 3 остават в същия минимум три години. Ако в края на този период не са допускани просрочия, няма признаци на влошаване на кредитния риск на кредитополучателя или индикации за неизпълнение, тогава кредитът може да се прехвърли в етап 2. В този етап кредитът следва да остане минимум година и ако са изпълнени посочените по-горе условия, може да премине в етап 1.

Прилагането на МСФО 9 налага и обезценка на амортизираната стойност на финансовите активи, държани по амортизирана стойност (Fair value through other comprehensive income – FVOCI). Всяко изменение в размера на провизиите по тези активи се отчита като печалба или загуба във финансовия резултат. Очакваната загуба на тези активи се изчислява като се взема предвид вероятността от неизпълнение за следващите 12 месеца от датата на отчета, освен ако няма значително увеличение на кредитния риск,

в каквито случаи се измерва настоящата стойност на очакваната кредитна загуба за целия живот на финансовия инструмент.

Прилагане на определението за неизпълнение

През януари 2017 г. ЕБО публикува насоки за прилагането на определението за неизпълнение (ЕБО, 2017) съгласно чл. 178 Регламент (ЕС) № 575/2013 (ЕПС, 2013b). Определението за неизпълнение има за цел въвеждането на ясни и строги критерии за идентифициране на неизпълнение, повишаване прозрачността на банковата отчетност и информираността за клиентите на кредитните институции.

Съзнавайки значителната сложност, промени и ефект от определението за неизпълнение, Европейският банков орган постави срок за неговото въвеждане от банките до края на 2020 г. Така на практика новата дефиниция стана задължителна за прилагане от януари 2021 г.

Концепцията за неизпълнение е дефинирана за първи път през юни 2006 г. в Директивата за капиталови изисквания (ЕПС, 2006), която по-късно е заменена от Регламент (ЕС) № 575/2013 (ЕПС, 2013b). В същия са предвидени няколко критерия за неизпълнение, но самият регламент дава широка свобода за тяхното тълкуване (Nehrebecka, 2018). Като резултат на непредвидената гъвкавост при тълкуването на определението за неизпълнение, кредитните институции от различните юрисдикции на Европейският съюз са възприели различни подходи за определяне на вероятност от неплащане и състоянието на неизпълнение (Cesaroni, 2016).

Като се вземат под внимание дефинициите, заложи в Регламент (ЕС) № 575/2013, някои автори твърдят, че отчитането на дните просрочие, както и прилагането на праговете за същественост остават стандартизирани (Barisitz, 2019), докато други аспекти на неизпълнението остават недефинирани, което подтиква кредитните институции да разработят свои вътрешни правила, които от една страна да отговарят на регулаторните изисквания, а от друга – да очертаят ясната рамка на работа по отношение на НОЕ в конкретната банка. Така в крайна сметка се налага извода, че няма уеднаквени условия за изпълнение от всички кредитни институции, когато става въпрос за дефиниране на неизпълнение, последващо изчисляване на изискванията за собствен капитал и валидиране на вътрешните модели за кредитен риск (Prorokowski, 2022).

Въвеждането на новата дефиниция за неизпълнение най-общо се свежда до прилагането на следните основни тригери:

- просрочени задължения по кредитната експозиция при идентифициране на неизпълнение и праг на същественост;
- намаляване на дълга в случай на принудително реструктуриране;

- прилагането на допълнителни критерии за вероятност от неплащане;
- въвеждането на допълнителни критерии за връщане на експозицията в редовност.

При наличие на просрочия по дадена кредитна експозиция се въвеждат прагове за същественост, при едновременното нарушаване на които за период от 90 последователни дни, кредитът се класифицира в неизпълнение и е възможно да бъдат предприети действия за принудително събиране на дълга. Праговете за същественост са определени в зависимост от типа на клиента, а именно за индивидуални (ритейл) клиенти 100 евро и за корпоративни клиенти – 500 евро.

При корпоративните клиенти съществува следната особеност, че когато един кредит е класифициран като необслужван, то всички кредити на клиента следва да се класифицират като такива. При индивидуалните клиенти не се прилага това правило (по-известно като „contamination effect“).

Прагът на същественост за просрочено задължение освен абсолютно изражение има и относително такова. Същото е в размер на 1% съответно от общата балансова експозиция на корпоративния клиент или съответно от балансовия дълг по кредита на индивидуалния клиент. За да се счита, че кредитът е необслужван, следва и двата прага на същественост да бъдат преминати.

Икономическата загуба свързана с продажбата на вземания по причини различни от повишен кредитен риск по съответната експозиция, не следва да се счита за критерий за неизпълнение, освен ако същата не се счита за съществена (Krüger, 2018). По тази причина е въведен праг за същественост в размер на 5% от общия дълг по експозицията, като в това число са включени непогасените лихви, такси и комисионни. Икономическата загуба може да се изчислява както на ниво сделка, така и на ниво портфейл.

Ако кредитното споразумение е свързано с промени в погасителния план, преустановяване или отлагане плащания при определени условия и длъжникът действа в рамките на договорените нови условия по кредита, то изменените или отсрочени вноски не се считат за просрочени и броеето на дни просрочие става по новия погасителен план. Когато модифицирането на кредитната експозиция е такова, че се счита за принудително реструктуриране, банките следва да изчислят нетната настояща стойност на паричните потоци преди и след промяната в погасителния план. Когато разликата в същите е повече от 1% се счита, че е настъпило неизпълнение по кредита.

В съответствие с регулаторните изисквания и техническите стандарти, банките следва да идентифицират случаите, при които може да възникне просрочие или неизпълнение по кредит в резултат от редица оперативни рискове, като техническа грешка на служител, непълнота на данните, грешка

в информационните системи или процесите на обработка. Тези случаи не се отнасят до финансовото състояние на длъжника и следва да се изключат при оценката на рисковите параметри.

Въвеждането на допълнителни критерии за установяването на вероятност от неплащане също е заложено при прилагането на дефиницията за неизпълнение. Такъв може да бъде например заложено голямо плащане в последната вноска по действащия погасителен план на кредитополучателя (bullet payment), за което има сериозни индикации, че няма да може да бъде направено. Дългите гратисни периоди в началото на погасителния план или постепенното нарастване на вноските до размер, който трудовото възнаграждение или бизнеса на клиента няма как да обслужват, също може да се счита за вероятност от неплащане, респективно неизпълнение по кредита. В тази връзка кредитните институции следва да разработят свои критерии за прекалено голяма последна вноска по отделните видове портфейли, прекалено дълъг гратисен период или прекалено големи вноски по кредита, които да се прилагат съгласно новата дефиниция за неизпълнение като критерии за вероятност от неплащане.

Относно въвеждането на допълнителни критерии за връщане на експозицията в редовност, същите могат да се разделят условно на две групи в зависимост от това дали до момента е прилагано принудително реструктуриране на експозицията на клиента. Когато кредитът не е бил принудително реструктуриран, за връщане в редовност се прилага пробационен срок от 3 месеца от момента, в който длъжника не е бил в просрочие повече от 90 дни и няма индикации, че съществува вероятност от неплащане. Под внимание се взема и финансовото състояние на длъжника по време на пробационния период, като след неговото изтичане следва да се анализира има ли подобрение във фактическото му състояние и платежоспособност. Целта на тези критерии е да се гарантира, че кредитните институции ще имат ограничен брой длъжници, които няма да изпълняват задълженията си скоро след като се върнат в редовност при изтичането на тримесечния пробационен период.

В обратния случай – когато експозицията е била принудително реструктурирана, за връщане в редовност се прилага 12-месечен пробационен период, считано от момента на събдяване на последния от посочените по-долу три критерия:

- удължаване на мерките по реструктуриране на кредита;
- експозицията е класифицирана като необслужвана;
- краят на гратисния период, включен в ангажимента по последното реструктуриране.

Друг възможен фактор, при събдяването на който експозицията може да бъде върната в редовност, е извършването на съществено по размер плаща-

не. Същото следва да е в размер равен поне на сумата, която е била в просрочие преди прилагането на мерките по принудително реструктуриране.

Погасяването на заложените по новия погасителен план вноски без допускане на просрочия през 12-месечния пробационен период също е основание за прекласифицирането на експозицията в обслужвана с мерки за реструктуриране – оздравена необслужвана експозиция. Освен редовните погашения, за банките не трябва да са налице основания да считат, че съществува вероятност от неплащане или че изплащането на дълга по споразумението зависи до голяма степен от реализирането на обезпечението или възможност на длъжника да погаси голяма сума в края на срока по извършеното реструктуриране на остатъчният дълг по кредита.

Нови трусове в банковата система. Отражение на въведените регулации върху динамиката на необслужваните кредити в ЕС и България

В годините след ГФК един от основните рискове и проблеми, пред които са изправени финансовите институции, е увеличеният обем на необслужваните кредити в резултат от прекомерното кредитиране, поемането на риск и липсата на адекватни капиталови и ликвидни буфери. В някои европейски страни като Гърция и Кипър, през 2010 г. обемът на НОК достига 46-48% от общия обем отпуснати кредити. По същото време, нивото на коефициента за Евронзоната нараства до 7,1%, а в САЩ до 7,5%. По тази причина е разбираемо, че правилното и ефективно управление на НОЕ е ключов елемент не само за преодоляване на проблемите с кредитния риск на банките, но и за постигане на устойчиво развитие в сектора (Louzis, 2012).

Глобалната финансова и икономическа криза постави на дневен ред редица въпроси, свързани с управлението на кредитния риск, респективно увеличените нива на необслужвани кредити, затруднената ликвидност на банките и появата на феномена „финансова криза“ (Манчев, 2005). Това явление има подчертано негативен характер върху икономическия растеж, тъй като ограничава притока на капитал към частния сектор и води до фалити както на компании (кредитополучатели), така и на банки (кредитори) (Lamandini, 2017).

Едни от основните фактори катализирани ГФК е кризата на ипотечния пазар в САЩ и обезценяването на ценните книжа, обезпечени с ипотечни заеми, които са сред най-разпространените сред финансовите институции в целия свят. Към тях следва да добавим ръста на безработицата в световен мащаб, драстичния спад на основните индекси на световните фондови борси и икономическите показатели на страните с развита икономика.

Друга причина за дълбочината и последствията за банковия сектор от кризата е връзката между ръста в отпусканите кредити и тяхното качество (Ozili, 2015). В желанието си да придобият по-голям пазарен дял, банките занижават критериите, прилагани в процеса на отпускане на кредити, което на по-късен етап рефлектира върху качеството на кредитния им портфейл. Подобен ефект има и финансирането на по-високо рискови клиенти при по-високи лихвени нива.

Петнадесет години по-късно, с фалита на Silicon Valley Bank през март 2023 г. се оказва, че уроците от ГФК не са достатъчно добре научени. Инвестициите на американските банки в дългосрочни държавни облигации в годините след глобалната криза първоначално изглеждат разумна инвестиция. Впоследствие, с цел да се овладее нагващата в САЩ инфлация, Федералният резерв предприема постепенно увеличаване на лихвите. Silicon Valley Bank, която по това време е 16-ата по големина банка в САЩ с активи оценени на 209 млрд долара, е изправена пред избора да продава на загуба закупените държавни облигации, за да може да изплаща депозитите на вложителите си. Липсата на активен пазар на облигации в условията на нарастващи лихви по кредитните инструменти, изправят Silicon Valley Bank първоначално пред проблеми с ликвидността, а впоследствие банката е обявена във фалит.

Колапсът на банката е внезапен и предизвиква сериозен трясък на световните пазари. Основните борсови индекси се сриват. В банката остават блокирани милиарди долари на технологични компании и инвеститори. Няколко дни по-късно финансовите регулатори на щата Ню Йорк затварят и Signature Bank поради системни рискове, свързани с фалита на Silicon Valley Bank, както се казва в съвместно изявление на Министерството на финансите, Федералния резерв и Федералната корпорация за гарантиране на депозитите на САЩ. Банката се занимава основно с финансиране на компании, опериращи на пазара с криптовалута, чиято цена намалява драстично в края на 2022 г. и първото тримесечие на 2023 г. Спадът в цените на криптовалутата карат вложителите панически да теглят депозитите си от банката, което води до нейната несъстоятелност.

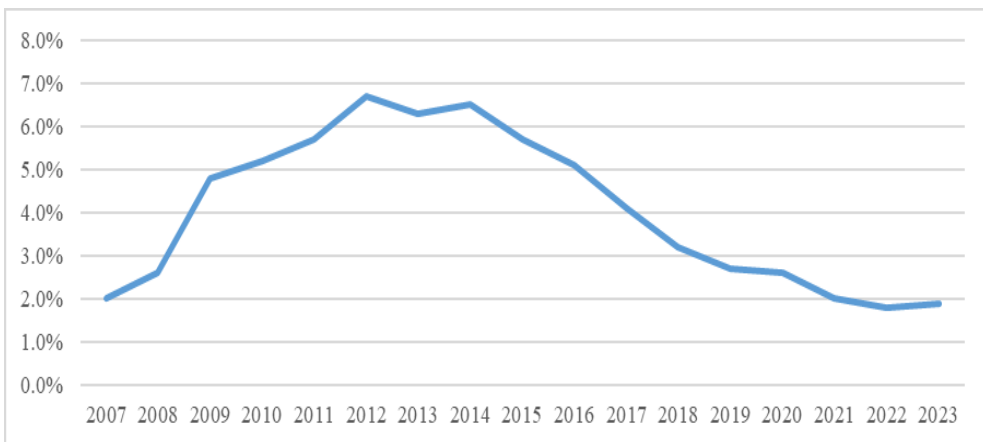
Подобен е сценарият и при американската банка Silvergate, имаща аналогичен на Signature Bank инвестиционен профил. Silvergate отчита над 1 млрд долара загуба само за четвъртото тримесечие на 2022 г., а цената на акциите ѝ се срива с 98%. Така през март 2023 г. банката обявява доброволна ликвидация на активите си.

Проблемите в американския банков сектор не подминават и големите банки в Европа. Такъв е случаят с швейцарската Credit Suisse, която е изкупена буквално на безценица от дългогодишния си конкурент UBS. Ликвидните

проблеми за Credit Suisse настъпват след като един от основните акционери в банката – Националната банка на Саудитска арабия, прави непремерено изказване, че няма да финансира по-нататъшни инвестиции на Credit Suisse и да минава прага от 10% участие в капитала ѝ. Това е изтъкнато от широката общественост като наличие на проблем с ликвидността на банката и до такъв в действителност се стига, след като от нея са изтеглени над 120 млрд франка в рамките на няколко седмици поради създамата се паника.

Проблеми с ликвидността застигат и друга голяма европейска банка през второто тримесечие на 2023 г. – Deutsche Bank. Започналото реструктуриране на банката от 2019 г., както и големите разходи за съдебни спорове, водят до значителен спад в печалбата на Deutsche Bank, което от своя страна предизвиква спад в цената на акциите на банката с близо 15%. За щастие това не води до паниката обзела вложителите на Credit Suisse и не се стига до несъстоятелност на Deutsche Bank.

Трусовете в банковата система през 2023 г. предизвикват сравнително малък ръст в коефициента на необслужваните кредити в ЕС, който се повишава от 1,8% за 2022 г. до 1,9%. Приблизително същата стойност на коефициента се наблюдава и през 2021 г.

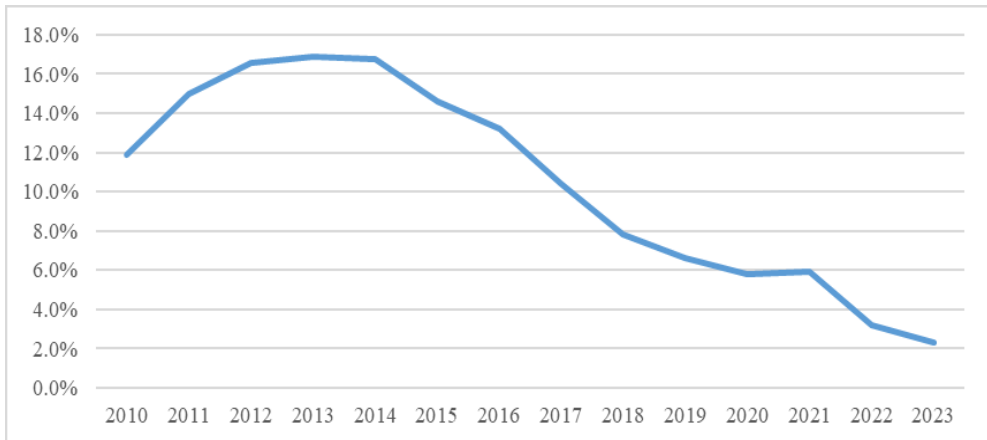

Източник: Данните са заимствани от доклад на KPMG (KPMG, 2018) за периода 2007 – 2013 г. и от уебсайта на Европейския банков орган за периода 2014 – 2023 г.

Фигура 3: Коефициент на необслужваните кредити в ЕС

От данните представени във фигура 3 по-горе е видно, че след достигане на пика от 6,7% в обема на необслужваните кредити в ЕС през 2012 г., системните мерки и въведените нови регулации започват постепенно да изпълняват ролята си и портфейлът от лоши кредити на европейските банки постепенно намалява през следващото десетилетие.

По данни на Европейския банков орган и Асоциацията на банките в България, към края на 2023 г. коефициента на необслужваните кредити в България е 2,3%, като разликата с осреднения за страните в ЕС е най-малка през 2023 г. спрямо всички години на изследвания период.

Източник: Данните са заимствани от уебсайта на Европейския банков орган за периода 2010 – 2021 г. и от уебсайта на Асоциация на банките в България за периода 2022 – 2023 г.

Фигура 4: Коефициент на необслужваните кредити в България

Подобно на ЕС, коефициентът на необслужваните кредити в България достига пиковите си стойности през 2012 – 2013 г., когато нараства до близо 17%. Напредъкът на българските банки по отношение на необслужваните кредити през следващото десетилетие е огромен, като същите намаляват с над 86%, при средно 72% за банковата система в ЕС.

Заклучение

Правилното управление на необслужваните кредити освен за стабилността на банковата система, е от ключово значение и за икономиката на страните от ЕС. Увеличаването на обемите необслужвани експозиции в балансите на кредитните институции оказва директно влияние върху тяхната ликвидност и капиталова адекватност, което може да ги направи по-малко способни да отпускат нови кредити за финансиране на икономическия растеж.

Посредством ефективното управление на НОК, кредиторите възстановяват максимална част от техните вземания, с което минимизират загубите си. Същото обичайно се извършва посредством разработване на програми

за реструктуриране на влошени кредити, изпълнение на обезпеченията по присъдени дългове или прехвърляне на вземанията по кредитни експозиции на друг кредитор.

Високото ниво на необслужваните кредити може да доведе до липса на доверие в банковата система, да подтикне вложителите да изтеглят своите депозити, а това, от своя страна, да постави в риск цялата банкова система. Обратно на това – при ефикасно управление на риска по кредитните експозиции в банковата система, доверието на депозантите се повишава, респективно наличните капитали за финансиране на нови проекти също нарастват.

Предизвикателствата, пред които се изправи Европа след ГФК, принудиха националните правителства да вземат спешни и решителни мерки за укрепване на своите икономики и ускоряване темпа на европейска интеграция. Необходимостта от въвеждането на по-устойчиви фискални и икономически политики, намери израз в налагането на единна регулаторна рамка, при която всички банки се ползват с равни условия. Въвеждането на редица контролни механизми и изисквания, особено по отношение на необслужваните кредити, изигра съществена роля както за преодоляване на последиците от глобалната финансова и икономическа криза, така и за повишаване на стабилността на европейската банкова система в наши дни.

Използвана литература

- ЕБО. (2016). Насоки относно прилагането на определението за неизпълнение съгласно член 178 от Регламент (ЕС) № 575/2013. (ЕБО, 2016. Nasoki otnosno prilaganeto na opredelenieto za neizpalnenie saglasno chlen 178 ot Reglament (ES) № 575/2013).
- ЕБО. (2017). Насоки относно прилагането относно прилагането на определението за неизпълнение съгласно член 178 от Регламент (ЕС) Регламент (ЕС) № 575/2013. (ЕБО, 2017, Nasoki otnosno prilaganeto otnosno prilaganeto na opredelenieto za neizpalnenie saglasno chlen 178 ot Reglament (ES) Reglament (ES) № 575/2013).
- ЕБО. (2018). Насоки за управление на необслужвани и реструктурирани експозиции. (ЕБО, 2018, Nasoki za upravlenie na neobsluzhvani i prestrukturirani ekspozitsii).
- ЕБО. (2021). Насоки относно вътрешното управление съгласно директива 213/36/ЕС. (ЕБО, 2021, Nasoki otnosno vatreshnoto upravlenie saglasno direktiva 213/36/ES).
- ЕПС. (2006). Директива 2006/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 14 юни 2006 г. относно предприемането и осъществяването на дейност от кредитните институции. (EPS, 2006, Direktiva 2006/48/EO na

- Evropeyskia parlament i na Saveta ot 14 yuni 2006 g. otosno predpriemaneto i osashtestvyavaneto na deynost ot kreditnite institutsii).
- ЕПС. (2013а). Директива 2013/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година относно достъпа до осъществяването на дейност от кредитните институции и относно пруденциалния надзор върху кредитните институции и инвестиционните посредници. (EPS, 2013, Direktiva 2013/36/ES na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 26 yuni 2013 godina otosno dostapa do osashtestvyavaneto na deynost ot kreditnite institutsii i otosno prudentsialnia nadzor varhu kreditnite institutsii i investitsionnite posrednitsi).
- ЕПС. (2013b). Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 година относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници и за изменение на Регламент (ЕС) № 648/2012. (EPS, 2013, Reglament (ES) № 575/2013 na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 26 yuni 2013 godina otosno prudentsialnite iziskvania za kreditnite institutsii i investitsionnite posrednitsi i za izmenenie na Reglament (ES) № 648/2012).
- ЕПС. (2014). Директива 2014/17/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 4 февруари 2014 година относно договорите за кредити за жилищни недвижими имоти за потребители и за изменение на директиви 2008/48/ЕО и 2013/36/ЕС и Регламент (ЕС) № 1093/2010. (EPS, 2014, Direktiva 2014/17/ES na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 4 fevruari 2014 godina otosno dogovorite za krediti za zhlishtni nedvizhimi imoti za potrebiteli i za izmenenie na direktivi 2008/48/EO i 2013/36/ES i Reglament (ES) № 1093/2010).
- ЕС. (2014). Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 на Комисията за определяне, в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, на техническите стандарти за изпълнение по отношение на предоставянето на информация от институциите на НО. (ES, 2014, Reglament za izpalnenie (ES) № 680/2014 na Komisiyata za opredelyane, v saotvetstvie s Reglament (ES) № 575/2013 na Evropeyskia parlament i na Saveta, na tehniceskite standarti za izpalnenie po otoshenie na predostavyaneto na informatsia ot institutsiite na NO).
- ЕЦБ. (2017). Практически указания за банките относно необслужваните кредити. (ETsB, 2017, Prakticheski ukazania za bankite otosno neobsluzhvanite krediti).
- ЕЦБ. (2021). Какво представляват необслужваните кредити? [Онлайн], (EtsB, 2021, Kakvo predstavlyavat neobsluzhvanite krediti), available at: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/ssmexplained/html/npl.bg.html> (accessed 12 February 2024)

- Казанджиева, И., 2017. Too big to fail и мрежата за финансова сигурност, Свищов: Народно стопански архив 1/2017, Стопанска академия „Д. А. Ценов“. (Kazandzhieva, I., 2017, Too big to fail i mrezhata za finansova sigurnost, Svishtov: Narodno stopanski arhiv 1/2017, Stopanska akademija „D. A. Tsenov“).
- Манчев, Ц. (2005). Есе за финансовата криза, София: Агенция за икономически анализи и прогнози. (Manchev, Ts., 2005, Ese za finansovata kriza, Sofia: Agentsia za ikonomicheski analizi i prognozi).
- Barisitz, S. (2019). Nonperforming loans in CESEE – a brief update on their definitions and recent developments. Focus on European Economic Integration.
- Cesaroni, T. (2016). Procyclicality of credit rating systems: How to manage it, Journal of Economics and Business.
- EBA. (2014). EBA FINAL draft Implementing Technical Standards on Supervisory reporting on forbearance and non-performing exposures under article 99(4) of Regulation (EU) No 575/2013.
- EBA. (2022). Final Report – Draft Implementing Technical Standards specifying the templates to be used by credit institutions for the provision of information referred to in Article 15(1) of Directive (EU) 2021/2167.
- ECB. (2016). Financial Stability Review, May 2016.
- Gebhardt, G. U. & Novotny-Farkas, Z. (2011). Mandatory IFRS adoption and accounting quality of European banks, Journal of business finance & accounting.
- Krüger, S., Roesch, D., Scheule, H. (2018). The impact of loan loss provisioning on bank capital requirements, Journal of Financial Stability, 36(1).
- KPMG. (2018). Non-performing loans in Europe.
- Lamandini, M., Lusignani, G. & Muniz, D. R. (2017). Does Europe Have What it Takes to Finish the Banking Union? Non-Performing Loans (NPLs) and Their Hard Choices, Non-Choices and Evolving Choices, Brussels: European Banking Institute.
- Lehmann, A. (2017). Carving out legacy assets: a successful tool for bank restructuring?, Bruegel Policy Contribution.
- Louzis, D. P., Vouldis, A. & Metaxas, V. L. (2012). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios, Journal of Banking & Finance, 36(4).
- Nehrebecka, N. (2018). Predicting the default risk of companies. Comparison of credit scoring models, Econometrics.
- Ozili, P. (2015). How Bank Managers Anticipate Non-Performing Loans. Evidence from Europe, US, Asia and Africa, MPRA Paper No. 63681.

- Ozili, P. K. (2017). Discretionary provisioning practices among Western European banks, *Journal of Financial Economic Policy*.
- Picker, R., Clarck, K., Dunn, J., Kowitz, D., Livne, G., Loftus, J. & Tas, L. (2016). *Applying IFRS Standards*, John Wiley & Sons.
- Prorokowski, L. (2019). Validation of the backtesting process under the targeted review of internal models: practical recommendations for probability of default models, *Journal of Risk Model*, 13(2).
- Prorokowski, L. (2022). New definition of default, *Bank i Kredyt* 53(5).

RECENT ASPECTS OF NON-PERFORMING LOANS

Pavel Tabakov, PhD Student
Department of IER and Business
Faculty of International Economics and Politics
University of National and World Economy
e-mail: pavel.tabakov@unwe.bg

Abstract

The study examines the current scientific approach of non-performing loans through the prism of the regulations and guidelines for their management implemented after the Global financial and economic crisis by the European Central Bank and European Banking Authority. The approach for preparation a strategy for managing non-performing exposures and an operational plan for achieving short-term qualitative targets is presented. The recent NPL management model, including the so-called “Three lines of defense” is examined. The classification of non-performing loans according to the guidelines of the European Banking Authority is described in detail, as well as the restructuring and impairment of credit exposures. There are also outlined the methodology for accounting of financial assets implemented with International Financial Reporting Standard 9 – Financial Instruments in 2018 and the main criteria for applying the Definition of default from 2021. The causes that led to the bankruptcies of large banks in the USA and Europe in 2023 have been pointed out. Through a comparative analysis, the dynamics of non-performing loans in the EU and Bulgaria have been studied.

Keywords: banks, European, exposures, loans, non-performing

JEL: F34, E58